

Володимир Гінда,
к.і.н., ст.н.с., Інститут історії України НАН України,
(Вишневе) Україна, ginda@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТИВНИХ ТОВАРИСТВ В ОКУПОВАНІЙ УКРАЇНІ

У статті аналізується діяльність спортивних товариств України в роки нацистської окупації. Основним джерелом стали матеріали підкупаційної преси, переважно газет «Краківські вісті», «Львівські вісті», «Холмська земля», «Дніпропетровська газета», «Українське слово» та «Одесская газета». Вони дозволили сформувати уявлення про роботу спортивних товариств того часу, їх чисельність та спортивні успіхи.

З'ясовано особливості розвитку спорту в товариствах різних адміністративно-територіальних окупаційних утворень: дистрикті «Галичина», Райхскомісаріаті «Україна» та губернаторстві «Трансністрія». Охарактеризовано роботу спортивних товариств, першочерговим завданням яких було відновлення фізичної культури та спорту в регіонах серед молоді та налагодження спортивних змагань.

Констатується, що відновити роботу спорттовариств вдалося завдяки місцевим органам самоврядування та лояльному ставленню окупаційної влади. Для останніх спорт мав виконувати розважальну функцію на окупованих територіях.

Подальшого наукового дослідження потребує функціонування спортивних товариств в сільській місцевості окупованої України.

Ключові слова: *нацистська окупація, спортивні товариства, фізична культура, спорт, Райхскомісаріат «Україна», дистрикт «Галичина», «Трансністрія».*

Відновленню багатьох видів спорту в окупованій Україні маємо, насамперед, завдячувати діяльності спортивних товариств. Таку форму організації фізкультурного і спортивного руху застосовувала радянська влада в УРСР, практикували її і в західних регіонах, що перебували під контролем поляків. Щоправда, в Галичині спорттовариства формувалися в основному за національною ознакою, при цьому існували вони доволі автономно, чого не можна сказати про товариства, що діяли в УРСР, де їхня діяльність перебувала під жорстким контролем радянської влади.

Мета розвідки — дослідити відновлення та роботу спортивних товариств у дистрикті «Галичина», Райхскомісаріаті «Україна» та губернаторстві «Трансністрія» за матеріалами окупаційних часописів.

Періодичні видання того часу через брак інформації для населення були важливим джерелом її отримання. Вони вміщували багато повідомлень, статей і нарисів на різну тематику, зокрема й спортивну. За матеріалами підкупаційної преси ми спробували відстежити, як будувалася робота в спортивних товариствах, які види спорту були популярними, з якими проблемами довелося зіштовхнутися організаторам, які спортивні змагання проводилися, якими були чисельність спорттовариств і фінансування.

Обрана тема дослідження досі не була предметом уваги істориків. Єдиною дослідницею, яка побіжно торкнулася відповідної проблематики, залишається О. Вацеба¹. У своїй роботі вона стисло згадає роботу львівських спорттовариств, зосереджуючи головним чином увагу на персоналіях.

Найбільше спорттовариств в роки нацистської окупації відновили свою роботу на теренах Західної України, натомість у Райхскомісаріаті «Україна» і «Трансністрії» таке явище було поширене значно менше. Справа в тому, що в західному регіоні вони були популярними до війни, і мали значний досвід роботи в напівлегальних умовах за часів панування тут Польщі.

З приходом сюди в 1939 р. радянської влади у спортивному житті відбулися зміни. Партійне керівництво заборонило діяльність українських спортивних товариств, оскільки вони діяли на національній основі, що суперечило політичним догмам партії. Зі створенням у Галичині чотирьох областей були організовані обласні комітети фізичної культури і спорту, які підпорядковувалися Українському комітетові фізичної культури й спорту в Києві, а він, у свою чергу, — Центральному комітету фізичної культури в Москві. Крім цього в кожному місті діяли міські комітети (займалися пропагандою спорту в містах і вищих навчальних закладах), що діяли під контролем обласних.

Від осені 1939 р. до літа 1941 р. нова влада досягнула значних результатів у розвитку спорту на захоплених територіях. Закривши діючі тут спорттовариства, партійне керівництво на їх базі організувало нові («Динамо», «Металіст», «Харчовик» та інші), які формувалися тепер не національній основі, як було раніше, а стали багатонаціональними (до них входили євреї, поляки, українці, росіяни). На серйозному рівні в 1940 р. в областях Західної України силами радянської влади було організовано футбольний чемпіонат. Певна кількість місцевих спортсменів отримали можливість спробувати свої сили на значно сильнішому

---

¹ Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ, 1997. 232 с.

союзному рівні. Так, легкоатлет Кухарський виграв союзну першість з бігу на 100 м, футболісти О. Скоцень, М. Матіяс були запрошені грати за київське «Динамо».

На 1940 рік тільки у Львові нараховувалося 20 товариств: «Динамо», «Металіст», «Харчовик», «Спартак», «Швейник», «Локомотив», «Кім», «Здоров'я», «Правда», «Блискавка», «Мотор», «Облспоживспілка», «Наука», «Вхід», «Буревісник», «Більшовик», «Будівник Півдня», «Мистецтво», «Червона Зірка», «Знання»².

За цей період більшість членів українських спорттовариств краю не забули свою діяльність в умовах польського панування. Тому з приходом нацистської влади розгорнули активну роботу з їхнього відновлення. За повідомленнями часопису «Львівські вісті» від 31 грудня 1941 р., на території дистрикту «Галичина» від липня до грудня відновили свою роботу 14 спортивних товариств. До кращих з них належали «Україна», «Українське спортивне тіловиховне товариство», «Карпатський клуб», «Запоріжжя», «Гарбарня» (складалася з робітників львівських шкіряних заводів)³.

Кожне товариство нараховувало понад 100 членів-активістів, які спрямовували свою роботу в напрямку популяризації спорту і фізичної культури в регіоні⁴.

Варто зазначити, що таких результатів вдалося досягнути завдяки відділу тіловиховання, який діяв при Українському Центральному Комітеті (УЦК). Це був управлінський орган, який перейняв усі функції, які у довоєнний час виконував тут радянський комітет фізичної культури та спорту. Він містився у Львові по вул. Пекарській, 1. Головою відділу був проф. С. Гайдучок, його заступником — Тріль. Під його контролем відділу перебували всі спортивні площі, зали, басейни, тенісні корти та спортивне спорядження колишніх радянських організацій, яке розподілялося між відновленими спортивними товариствами. Відділ керував їхньою роботою, вирішував спірні питання та дбав про спорт у дистрикті «Галичина»⁵.

У розгортанні ширшої роботи товариств одразу з початком німецької окупації виявилися проблеми, в основному пов'язані з відсутністю інструкторів із різних видів спорту. Намагаючись виправити ситуацію, відділ тіловиховання кілька разів проводив курси з підготовки інструкторів.

---

² Зі спорту. *Краківські вісті*. 1941. 13 серп. № 78. С. 5.

³ Спортивне життя Львова. *Львівські вісті*. 1941. 31 груд. № 124. С. 7.

⁴ Зі спорту. *Краківські вісті*. 1942. 6 січ. № 5. С. 5

⁵ Спорт у Західній Україні. *Там само*. 1941. 31 серп. № 83. С. 5.

За чотири місяці праці в 1941 р. львівські спортивні товариства провели 36 футбольних поєдинків, з яких 12 товариських між львівськими командами, 4 — між колективами Галичини, 7 матчів з німецькими військовими командами, 5 за першість Львова та 8 на виїзді⁶.

Газета «Краківські вісті» в січні 1942 р. повідомила, що першість у футболі серед товариств в 1941 р. беззаперечно належала «Україні» (товариство відновило свою роботу 17 липня 1941 р.), яка була сильною скоординованою одиницею та мала в складі футбольної команди таких відомих на теренах Галичини гравців, як С. Магоцький, О. Скоцень, К. Мікльош. Завдяки допомозі УЦК в Кракові «Україна» в 1941 р. брала участь у розіграші кубка генерал-губернатора⁷. Не відставати від своїх суперників намагалися гравці «Гарбарні» та «Українського студентського спортивного клубу» («УССК»).

Завдяки УЦК хокеїсти «України» взяли участь у двох міжнародних турнірах у Криниці та Кракові. На початку 1942 р. представники УЦК вели переговори про поїздку хокеїстів і футболістів до Німеччини⁸.

Крім футболу в 1941 р. товариства міста провели змагання з баскетболу (2), волейболу (4), тенісу (3) та пінг-понгу. Успішно пройшли легкоатлетичні змагання наприкінці осені⁹.

Намагаючись збільшити кількість членів у спортивних товариствах, відділ тіловиховання взимку робив усе можливе, аби спортсмени мали умови займатися спортом. Як результат, на початку січня 1942 р. львівські товариства отримали у своє користування два гімнастичні зали, повністю укомплектовані відповідним спорядженням — один по вулиці Руській (до війни — Сокіл), інший — по вулиці Курковій (до війни — Стрільниця). Для послуг спортсменів був наданий басейн (вул. Яблоновських). Для тренувань хокеїстів спорттовариств «Україна» і «УССК» облаштували майданчик під відкритим небом на льодовій площі ставу «Світель»¹⁰.

Активністю в 1941 р. серед спортивних об'єднань краю відзначалося товариство «Сян» у Перемишлі.

Відсутність належного фінансування спорттовариств змушувало допоміжну адміністрацію регіону в деяких випадках брати під свою опіку спортсменів. Так, у лютому 1942 р. через пресу керівництво СТ «Україна» в особі Є. Нагірного повідомило, що з цього часу ним буде

---

⁶ Зі спорту. *Краківські вісті*. 1942. 6 січ. № 5. С. 5.

⁷ Там само.

⁸ Тіловиховання і спорт. *Там само*. 14 лют. № 38. С. 5.

⁹ Зі спорту. *Там само*. 6 січ. № 5. С. 5.

¹⁰ Там само.

опікуватися Відділ опіки над молоддю та родиною при Українському краєвому комітеті. У силу цих обставин товариству довелося ще раз переобирати керівника і подавати його на затвердження відділу тіло-виховання. Як і передбачалося, керівник відділу затвердив головою Є. Нагірного, а він у свою чергу запросив до роботи Є. Чучмана як свого заступника, Вербівського — на посаду секретаря, В. Назара, — як скарбника, В. Воробця — керівником господарської частини, О. Шепаровича — футбольним тренером, О. Бучацького — хокейним тренером, Р. Скреготу — тренером боксерів, М. Петруняка — тренером велосипедистів, Р. Сливку — референтом з преси, Е. Жарського — пропагандистським референтом, Л. Підлісецького — виховним референтом. Крім обов'язків заступника голови товариства Є. Чучман здійснював керівництво усіма спортивними відділами, що діяли в СТ «Україна». До складу контрольної комісії товариства увійшли: М. Капуста, Я. Колтонюк, Ярослав та Володимир Стоцькі¹¹. Крім «України» відділ молоді при УКК опікувався над «Карпатсько лещатерським клубом», який потрапив під його «крило» ще в жовтні 1941 р.¹².

У СТ «Україна» на належному рівні діяли: велосипедна, лижна, легкоатлетична, тенісна, боксерська, спортивних ігор та шахова секції. В березні 1942 р. товариство відкрило навіть секцію зі спортивної риболовлі (офіційна назва — рибальсько-вудкарська). Голова товариства наголошував, що усі спортивні відділи — від футбольного до шахового — дбали не лише про належний розвиток різних видів спорту в організації, а й приділяли увагу пропаганді спорту серед української молоді¹³.

Чільне місце у Львові ще з 1920-х років займав «Карпатсько лещатерський клуб» (КЛК), який було засновано в 1924 р. Не в останню чергу завдяки КЛК, у Галичині активно розвивалися зимові виду спорту (лижі, ковзани), легка атлетика, настільний теніс. Популярність товариства серед галичан була значною, про що свідчили 68 філій клубу у багатьох районах регіону.

З початком німецько-радянської війни вже в серпні 1941 р. товариство розгорнуло активну діяльність, а на початок 1942 р. в його лавах нараховувалося 297 членів. Товариство по вул. Курковій, 3-а мало свою власну домівку, де розміщався провід організації. Спортсмени КЛК у своєму розпорядженні мали спортивний зал зі спорядженням для занять боксом, боротьбою, гирьовим спортом. На балансі товариства перебували

---

¹¹ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1942. 14 лют. № 38. С. 4.

¹² Зі спорту. *Там само*. 16 лют. № 40. С. 5.

¹³ Тіловиховання і спорт. *Там само*. 3 берез. № 51. С. 5.

майданчики для баскетболу, волейболу, футболу та тенісний корт. Очолив роботу КЛК відомий у Галичині В. Паньків¹⁴.

До складу СТ входили знані в Західній Україні спортсмени-рекордсмени: у жінок — І. Кобзар-Варцаба (багаторазова рекордсменка довоєнного часу з легкої атлетики у бігу на 1500, 3000, 5000 метрів), яка до війни виступала за спорттовариство «Плай», Ситницька, Барнич; серед чоловіків — Сайкевич (рекордсмен із метання списа), В. Семенюк (рекордсмен з метання диска), Ю. Соколовський (біг на середні дистанції)¹⁵.

У період окупації у КЛК функціонували практично всі спортивні секції, але найбільш розвиненими вважалися футбольна, легкоатлетична, настільного тенісу. До речі, секція настільного тенісу вважалася найсильнішою в Галичині, адже до її складу входили авторитетні в регіоні спортсмени: Л. Чайківський, В. Олійнишин, Т. Кулечко, В. Почовський та Ліщинська-Косакова¹⁶.

Маючи в своєму розпорядженні досвідчених спортсменів та перспективну молодь, керівництво КЛК будувало серйозні плани на майбутнє, поставивши собі за мету не тільки вести широку пропаганду спорту серед молоді, а також через постійні тренування та участь у змаганнях здобувати спортивні висоти. Аби досягти таких цілей, на весну 1942 р. було заплановано виїзд спортсменів на змагання до Коломиї, Станіславова, Тернополя та Стрия, крім того члени КЛК мали брати постійну участь у спортивних імпрезах Львова. Передбачалося провести читання рефератів на спортивну тематику серед членів товариства та показ кінофільму про спортивні змагання. Влітку мали відкрити секцію туризму. В 1941 р. КЛК зуміло провести товариські легкоатлетичні змагання із УССК, які завершилися для організації перемогою.

Активно проводив роботу в період окупації лише львівській відділ КЛК. Більшість же філій так і не відновилися, не дивлячись на відповідні заклики в пресі. Ось що повідомляли з цього приводу на своїх сторінках «Краківські вісті»: «Про відновлення і діяльність філій КЛК в краю, поки що не можна нічого точного сказати. Варто сподіватися, що вони поволі відроджуються, що колишні члени КЛК так само, як і їх львівські товариші, працюють над відбудовою своїх філій»¹⁷.

---

¹⁴ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1942. 16 січ. № 15. С. 3.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

Взимку 1942 р. львівське представництво КЛК зуміло налагодити зв'язки зі спортсменами Станіславова, Стрия і Коломиї, в результаті чого тут відкрилися його філії.

Згідно з затвердженим проводом організації планом на 1942 р. члени КЛК мали провести на початку травня внутрішньо-клубний крос, що мав на меті пропаганду здорового способу життя серед молоді. На початку червня передбачалися легкоатлетичні змагання, які мали стати своєрідною плановою підготовкою спортсменів організації до крайових змагань з легкої атлетики. Влітку керівництво КЛК планувало провести змагання серед своєї молоді на здобуття відзнаки фізичної справності. Відповідно до річного плану велика увага приділялася спортивним іграм та створенню гандбольної команди¹⁸.

Практично вся запланована на 1942 р. робота була виконана проводом КЛК, що свідчить про належний рівень розвитку різних видів спорту в товаристві.

Крім львівської філії КЛК незначну роботу розгорнуло відкрите в 1942 р. товариство в Ярославі. Організація нараховувала 95 членів, з яких активних — 55 і пасивних — 45. Особливістю Ярославського КЛК була відсутність серед членів жінок. На базі товариства відкрилося 7 спортивних відділів: легкої атлетики, футболу, шахів, настільного тенісу, великого тенісу, спортивних ігор та плавання¹⁹.

Роботу доводилося проводити у важких умовах через відсутність власних спортивних споруд та інвентаря. Так, легкоатлети займалися на орендованому товариством військовому стадіоні, плавці проводили свої тренування в літній період на Дністрі, баскетбольна і волейбольна команди дислокувалися у спортзалі місцевої української гімназії. Бажаючі займатися настільним тенісом зіткнулися з проблемою відсутності тенісних м'ячів.

Звичайно, ці проблеми позначилися і на результатах спортсменів спорттовариства. Прикладом можуть слугувати результати футбольної команди, яка з 19 поєдинків у змаганнях різного гатунку 12 — програла, 3 — виграла та 4 звела внічию. У свою чергу, успішними вважалися виступи волейбольної та баскетбольної команд, які на турнірі в Перемишлі здобули відповідно 2 і 4 місця, та 5 місце (Шидловський) на крайовому чемпіонаті з настільного тенісу²⁰.

У квітні 1942 р. у Львові з ініціативи керівника української поліції міста Пітулая було створено спортивний клуб поліції. Вся робота була

---

¹⁸ Зі спорту в краї. *Краківські вісті*. 1942. 1 трав. № 124. С. 5.

¹⁹ Тіловиховання і спорт. *Там само*. 1944. 4 лют. № 29. С. 5.

²⁰ Там само.

доручена поручникові М. Петрунякові, який за повідомленням місцевої преси зі своїм завданням справився відмінно. «Сьогодні завдання це майже здійснене і поліцейський клуб творить одну з українських спортивних клітин у Львові, — повідомлялося в одному з номерів «Краківських вістей». — Поручник Петруняк (керівник секції велосипедистів СТ «України»), проводячи організацію клубу, зустрівся з радісним визнанням усієї української поліції у Львові, серед якої є багато спортсменів, зокрема, футболістів, легкоатлетів, плавців та інших. Із розумінням до цього поставилася львівська німецька поліція, особливо поручники Кібріх та Грайфенберг, які по-дружньому допомагали і допомагають організувати постійний спортивний вишкіл кадрів української поліції. Бо зрозуміло, що поліцейський повинен відзначатися не лише бистротою ума, але й повинен дбати про свою фізичну вправність, яка у великій мірі допомагає йому як слід виконувати різні службові завдання»²¹.

Новостворене товариство отримало назву Український поліцейський спортивний клуб «Степ». За польських часів так у Львові називалося спорттовариство львівських ремісників.

Найбільш популярною серед поліцаїв «Степу» користувалася футбольна секція. До неї входили відомі в регіоні футболісти, які служили в поліції, а саме — гравці «України» Гук, Е. Мікльош, Магоцький, брати Володимир та Олександр Королі (УССК), булавний Лютек («Довбуш»). Усі футболісти двічі на тиждень (у вівторок та п'ятницю) проводили тренування на площі УЦК під керівництвом Мікльоша і Лютека.

Постійні тренування відбувалися в секції велосипедистів товариства, які розраховували взяти участь у весняному велопробігу на 50 км, що мав відбутися за маршрутом Перемишль–Львів, або Стрий–Львів²². Повідомлення у подальших публікаціях на спортивну тематику в пресі, про те, чи відбувся цей велопробіг, на жаль, відсутні.

Значну увагу провід «Степу» приділяв роботі секції спортивних ігор. Спеціально для тренувань команди гандболістів на посаду тренера навіть запросили у Львові німця Кібріха, який був суддею цієї гри на Олімпіаді в Німеччині. «Це запрошення Кібріх прийняв з великим задоволенням, і слід сподіватися, що вже в короткому часі дружина пориванки (гандболістів — В. Г.) львівських поліцейських під таким фаховим проводом стане одною з найсильніших у Галичині, тим більше, що в склад її

---

²¹ Зі спорту. *Краківські вісті*. 1942. 20 трав. № 141. С. 5.

²² Там само.

входять талановиті спортсменів з добрими фізичними кондиціями», — писала газета «Краківські вісті»²³.

У 1941 р. у Львові відновило роботу Українське тіловиховне товариство (УТТ). На відміну від інших інфраструктура та умови тренувань спортсменів тут були значно гіршими. Провід товариства очолювали: голова С. Дицьо, перший заступник В. Білостоцький, другий І. Штайнер, секретар О. Малицька, скарбник К. Крупська, завідувач господарської частини М. Данчевський, керівник вправ В. Козачок, В. Тихоліз та І. Біланчук²⁴.

Незважаючи на некомфортні умови роботи в спорттоваристві, кількість його членів була значною. Станом на травень 1943 р. УТТ нараховувало 369 членів, з яких активних — 320 і 49 задіяних у різних виконавчих роботах. Усі спортсмени розподілялися за віком і статтю на окремі групи та в залежності від своїх уподобань займалися різними видами спорту. Товариство практикувалося на підготовці спортсменів з легкої атлетики — в основному бігу. В УТТ діяло 8 спортивних відділів (легка атлетика, спортивних ігор, боксу, шахів, руханки, настільного тенісу, плавання, совгарства²⁵) з інструкторами в кожному. Тренування спортсменів відбувалися двічі на тиждень у літній період і один раз у зимовий. СТ тільки за п'ять місяців 1943 р. взяло участь у гімнастичних змаганнях у Станіславі (21 лютого 1943 р.) та Самборі (28 лютого 1943 р.), гімнасти УТТ виграли в командному заліку краєвий чемпіонат, що проходив 14 березня 1943 р. Крім цього було проведено змагання між членами товариства й окружні молодіжні змагання²⁶.

Найбільш активно тренування проходили у відділах легкої атлетики (нараховував 130 учасників), якими керував О. Козачок, спортивних ігор (126 членів) — керівник Штайнер. Легкоатлети за 1943 р. шість разів стартували в різних міських та міжміських змаганнях, досягаючи на них значних результатів. Найбільшим успіхом було третє командне місце на крайових легкоатлетичних змаганнях. Чоловіча та жіночі команди волейболістів у крайовому чемпіонаті посіли відповідно перше і друге місце. Колектив плавців здобув командну бронзу на чемпіонаті Галичини з плавання²⁷.

Набагато слабшими були успіхи товариства в шахах (42 члени), совгарстві (23 члени), боксі (35 членів). Чотири шахісти УТТ, які брали

---

²³ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 20 січ. № 17. С. 5.

²⁴ Там само.

²⁵ Ковзанярські види спорту.

²⁶ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 20 січ. № 17. С. 5.

²⁷ Там само.

участь у турнірі Львова, здобули відповідно 5, 10, 13, 14 місця. Єдиним успіхом у шахах стала перемога Я. Шевчика на змаганнях за першість Бойківщини. Стосовно совгартства, то враховуючи, що лише окремі товариства мали такі відділи, робота тут велася на слабкому рівні. На зимових крайових змаганнях 1943 р. спортсмени УТТ, які брали участь у змаганнях із фігурного катання та ковзанярського бігу, не досягнули жодних позитивних результатів. Боксери взагалі обмежувалися тільки одноразовими тренуваннями і не брали участі в змаганнях²⁸.

Потрібно зазначити, що спортсмени УТТ за період своєї роботи досягнули значних успіхів у спорті. Згідно зі звітом товариства в 1943 р., його спортсмени встановили 13 нових рекордів Західної України в легкій атлетиці. Успіхом функціонування цього СТ слід вважати те, що керівництво зуміло за 1942 р. отримати незначний фінансовий прибуток від своєї роботи. Таке явище в Галичині в роки окупації було вкрай рідкісним. За рік каса УТТ поповнилася на 13393 тис. зл., із цієї суми використали на потреби товариства — 12302 тис. зл.²⁹, таким чином прибуток становив — 1091 злотий. У 1943 р. УТТ було визнано УЦК найкращим спортивним товариством Галичини і нагороджене почесною відзнакою та премією в 5 тис. злотих³⁰.

На Самбірщині значну роль відігравало відновлене в 1942 р. спорттовариство «Дністер», до складу якого входило 220 членів — 155 чоловіків і 65 жінок. В організації діяло 7 спортивних відділів, серед яких найпопулярнішими залишалися легка атлетика та футбол. Найбільш масовою була футбольна секція (76 учасників), на базі якої існувало чотири футбольні команди «Дністр І», «Дністр II», ольдбої та молодіжна. Тільки за 1943 р. на теренах Галичини колективи товариства провели 83 матчі, з яких — 45 виграли, 20 — програли та 18 — звели внічию. Найкращим бомбардиром став нападаючий «Дністра І» Б. Куцан з 33-ма влучними пострілами. Дещо гірше виглядали справи у волейболістів (з проведених 21 змагання зуміли виграти лише в 9 зустрічах, а 12 програли) та тенісистів, яким з 12 зустрічей вдалося перемогти лише в 5. Масовістю вирізнялася секція шахістів (59 учасників). За 1943 р. члени відділу провели 17 матчів, але перемогли лише в чотирьох³¹.

Такий обсяг роботи вдалося здійснити завдяки активній позиції керівництва клубу. Ось що з цього приводу писала газета «Краківські вісті»: «Гарні висліди праці У. С. К. «Дністер» в Самборі в 1943 р. є

---

²⁸ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 20 січ. № 17. С. 5.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

доказом, що в нинішній важкий воєнний час можна проводити активну тіловиховну роботу. Потрібно лише, щоб проводи товариств не опускали безпомічно рук та не вичікували на ліпші часи, а послідовно й завзято виконували щоденно організаційно-тіловиховну роботу. Виконана робота ніколи не пропаде, а рано чи пізно дасть свої результати.

Власне, провід УСК «Дністер» своїм успіхам має завдячувати лише голові Івашку, який не тільки з фанатизмом і подвійною енергією організовує спортивне життя в товаристві, але й особистим прикладом, як діючий спортсмен, підганяє усіх членів до активної роботи»³².

Активно працювало в період окупації в СТ «Сян». У звіті за 1943 р. вказувалося, що розгорнути діяльність на повну потужність заважає військовий час. У стенограмі звітних зборів організації зазначалося, що незважаючи на ці проблеми, провід товариства намагався не тільки розвивати спорт, а й слідкувати за духовною культурою спортсменів та їх спортивною мораллю³³.

До 1944 року провід спорттовариства очолював С. Хробак. 30 січня 1944 р. керівництво переобрало і новим головою став І. Красник. Посаду заступника отримав Кузик, секретаря — В. Гнатик, скарбника — Остапюк, пресового референта — Повзанюк. Окрім них до складу проводу увійшли: Івашко, Партика, Кічак³⁴.

У своїх звітах керівники секції «Сяну» неодноразово звертали увагу на відсутність молоді серед членів товариства.

Гордістю організації, як власне і багатьох інших, була футбольна команда. За час існування з 1941 р. колектив «Сяну» зумів двічі (у 1942, 1943 роках) потрапити до фіналу розіграшу кубка голови УЦК В. Кубійовича, в чемпіонаті Галичини 1943 р. посів третє місце серед 8 найсильніших колективів регіону. За весь 1943 р. команда тільки 5 разів програвала і 29 раз перемагала своїх опонентів. Кращим нападником «Сяну» вважався Я. Турко, який забив за сезон (1943 р.) — 58 м'ячів³⁵.

Сильними в товаристві вважалися волейбольна та баскетбольна команди. Баскетболісти «Сяну» вигравали практично всі турніри на терені Галичини (у Львові, Сяноці, Бориславі), а завершальним акордом стала перемога у крайовому чемпіонаті 1943 р. Загалом, колектив за весь період існування програв лише раз. Волейболісти виграли три турніри в Перемишлі, Сяноці та Ярославі, в чемпіонаті дистрикту «Галичина» посіли

---

³² Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 20 січ. № 17. С. 5.

³³ Там само. 15–16 лют. № 47. С. 5.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

третє місце. За рік колектив 13 раз перемагав своїх опонентів і лише двічі зазнавав поразки³⁶.

На належному рівні працювали в товаристві відділи шахів (перемігши в 1943 р., шахісти зуміли увійти до вищої ліги регіону), легкої атлетики, настільного тенісу. Єдиною секцією, яка слабо функціонувала, була хокейна. Причиною цього стала відсутність льодового майданчика.

Провідним спорттовариством Холмщини вважався «Буг», який розпочав свою роботу 27 липня 1942 р. з ініціативи місцевого УДК. Керував організацією І. Лютий, а також його заступники — Крат і Форостенко, секретар Вертелецький³⁷.

Спочатку клуб популяризував лише футбол і складався із 66 членів, на кінець 1943 р. їх кількість зростає до 264, з яких — 224 чоловіки та 40 жінок. В товаристві діяли спортивні відділи легкої атлетики, шахів, футболу, волейболу, настільного тенісу, гімнастики та боксу³⁸.

Голова товариства І. Лютий вказував, що головними проблемами в роботі СТ «Буг» стали відсутність власного офісу, спортивного залу, майданчика та басейну. Проблему з басейном провід намагався вирішити шляхом отримання дозволу користуватися тим, що належав окупантам (тут дозволялося займатися винятково німецьким військовим та адміністрації), однак не вдалося. Стосовно фінансів, то за 1943 р. організація не отримала жодних прибутків; до каси надійшло 10861 зл., а на кінець року всі їх витратила³⁹.

Деякою мірою проводу СТ «Буг» вдалося досягти поставленої мети — відродити спортивне життя в Холмщині. В 1943 р. за допомогою організації заснували спортивні товариства «Богун» у Володаві та «Підляшак» у Білій Підляській⁴⁰.

Український спортивний клуб «Ватра» (Дрогобич), який напередодні війни гуртував навколо себе дрогобицьку молодь, в роки окупації теж розгорнув активну діяльність. На літо 1944 р. в товаристві нараховувалося 560 членів. Провід клубу складався з голови В. Антоніва, заступників Я. Сушка, В. Романюка, секретаря В. Проця. Осередок перебував у Дрогобичі по вул. Пілсудського 7. В організації, не дивлячись на її чисельність, діяло всього чотири спортивних відділи — футболу, настільного тенісу, шахів, спортивних ігор⁴¹.

---

³⁶ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 20 січ. № 47. С. 5.

³⁷ Тіловиховання і спорт. *Холмська земля*. 1944. 6 квіт. № 15. С. 6.

³⁸ Там само.

³⁹ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 30 берез. № 83. С. 4.

⁴⁰ Тіловиховання і спорт. *Холмська земля*. 1944. 6 квіт. № 15. С. 6.

⁴¹ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1944. 15 черв. № 141. С. 5.

Місцева преса писала, що найбільшу увагу провід «Ватри» приділяв функціонуванню футбольної команди. Така увага до колективу та вдало поставлений тренувальний процес дали свої результати. Потрапивши в 1944 р. до когорта восьми найсильніших команд Західної України, які розігрували звання чемпіона Галичини, дрогобицькі футболісти несподівано для всіх три стартові зустрічі виграли і захопили лідерство. Причому їх «жертвами» були такі відомі в регіоні команди, як стрийська «Скала», львівська «Україна» та сяноцький «Лемко».

Практично одразу після відступу радянських військ розгорнуло свою роботу в Станіславові спорттовариство «Черник» на чолі з головою Б. Припханом. На базі організації діяло п'ять спортивних відділів, більше того, товариство єдине з усіх товариств Галичини мало аматорський гурток, де проводилася інтенсивна фізична підготовка молоді.

В одному зі своїх звітів про свою роботу провід «Черника» писав: «Найактивнішою була секція копаного м'яча, яка влітку 1941 р. майже щонеділі організовувала товариські змагання і виходила з них завжди переможцем. Волейбольні команди жіноча і чоловіча в основному змагалися з колективами української гімназії міста та УСК «Заграва». Теж дуже активним був аматорський гурток під керівництвом Р. Камінського. Взимку діяли секції настільного тенісу, шахів та освітня. Організовано внутрішньотовариські змагання настільного тенісу, які через велику кількість учасників довелося проводити в чотирьох групах. Переможцем став Дмитро Головинський. Найбільше членів мала шахова секція... Провід «Черника» вислав улітку (1942 р. — В. Г.) чотирьох членів у спортивний табір неподалік Ямниці, а взимку до Пасічної відрядив п'ятьох спортсменів. У весняному таборі в Криниці було чотири особи.

У літньому сезоні 1942 р. працювали інтенсивно секції: копаного м'яча, легкоатлетична, спортивних ігор (баскетболісти, волейболісти) та плавання. Найкращою була знову секція копаного м'яча, яка розіграла понад 30 товариських змагань і за першість округи. Другою, дуже активною була легкоатлетична, яка брала участь у крайових змаганнях. Активною була секція спортивних ігор, але через неправильне проведення тренувань не досягла успіху на крайовій першості. В свою чергу спортсмени секції плавання зуміли на аналогічних змаганнях у своєму виді досягти добрих результатів (1 і 2 місце в запливі на 100 м вільним стилем, 2 місце — на 100 м на спині тощо)⁴².

У Золочеві успішно проводило свою роботу товариство «Русалка» у футбольній, волейбольній, легкоатлетичній та шаховій секціях. Футболісти організації неодноразово брали участь у добродчинних матчах,

---

⁴² Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1943. 19 лют. № 52. С. 5.

дохід від яких ішов на користь місцевої молоді. В такий спосіб «Русалка» перерахувала на рахунок студентству 1200 зл. У розпорядженні спортсменів Золочева перебував спортивний зал та міський стадіон, орендований у міській управі на 5 років⁴³.

З 1 травня 1942 р. в Миколаєві відновило роботу СТ «Дністер», керівником якого став Зенон Локач. Через півроку товариство нараховувало 158 членів, з яких — 67 жінок. Найбільш функціональними в організації були футбольна секція — провела 14 матчів між українськими і німецькими командами та волейбольна. Слабко розвивалися секції плавання і легкої атлетики. Втім, керівництво «Дністра» розраховувало значно покращити їх роботу в 1943 році⁴⁴.

Організована українська спільнота покладала значну роль у відновленні спортивних змагань на функціонуючі спортивні товариства. Для заохочення їх роботи в 1942 р. відділом тіловиховання шістьом найкращим було призначено почесні грамоти та грошову допомогу за пропаганду спорту. До найкращих потрапляли товариства, що здобули найбільшу кількість очок упродовж року. Їх нарахування проводилося відповідним чином: за здобуття першого місця в окремому виді змагань спортивне товариство отримувало 6 очок, у командному виді (2–4 особи) — 12 очок, 5 осіб — 18; за друге — 5, у командному виді — 10, 5 осіб — 15; за третє — 4, 8 і 12. Коли проходили змагання двох товариств із футболу, волейболу, боксу, шахів тощо перемога оцінювалася у 8 очок, нічия — 4, поразка — 2. За влаштування внутрішньоклубних змагань у залік товариства нараховувалося 10 очок⁴⁵.

Організаторами проведення таких товариських змагань переслідувалася певна мета — посилити розвиток спорту в регіоні та спонукати товариства до інтенсивнішої роботи серед молоді. Грошова допомога нараховувалася фінансовим відділом УЦК у такому еквіваленті: перше місце — 2 тисячі злотих, друге — 1,5 тис., третє — 1 тис., четверте — 1 тис., п'яте — 600 злотих, шосте — 500⁴⁶. Отримані кошти дозволялося використовувати лише на розвиток спорту (купівлю спорядження та утримання спортивних споруд). Відповідні суми направлялися фінансовим відділом УЦК на адресу УДК, звідки їх забирали уповноважені представники товариств.

Відповідні заходи згодом дали свої результати: в регіонах активно почали виникати нові організації. Тільки на Тернопільщині їх функціо-

---

⁴³ Зі спорту. *Львівські вісті*. 1942. 25 листоп. № 269. С. 4.

⁴⁴ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1943. 9 берез. № 69. С. 5.

⁴⁵ Там само. 4 лют. № 40. С. 5.

⁴⁶ Там само.

нувало 10, причому деякі діяли на базі місцевих гімназій та торгівельних шкіл⁴⁷. Стільки ж на літо 1942 р. нараховувалося в Станіславській окрузі. Всі товариства зосереджувалися при міській референтурі тіловиховання. Нові товариства 1943 р. почали роботу в м. Борщеві — УСК «Хортиця» (голова О. Питляр), у м. Білом — у УСК «Богун» (голова О. Гевко), в Монастириськах — УСК «Пробій» (голова Є. Підгірний)⁴⁸. Загалом, згідно зі статистичними даними, поданими в «Краківських вістях» на 1943 рік, у Західній Україні діяло 126 спортивних товариств з 6930 членами, що пересічно становило 55 осіб на одне товариство, тоді як до війни — 115⁴⁹.

У РКУ завдання спорттовариств мали відмінності від інших двох адміністративно-територіальних утворень — дистрикту «Галичина» та «Трансністрії». Тут вони окрім прямих обов'язків — розвиток та пропаганда спорту — виконували і культурно-просвітницькі функції.

У газеті «Українське слово» за вересень 1941 р. вказувалося, що Житомирське спорттовариство «Січ» на терені міста проводить культурно-освітню роботу серед української молоді. З цією метою на базі організації було організовано хоровий гурток у складі 25 чоловік, драмгурток, джаз-оркестр та духовна капела. Крім цього наголошувалося, що «Січ» таким чином має діяти на всій території Житомирської області⁵⁰. Таким же чином намагалася працювати київська «Січ» (існувала в місті протягом трьох тижнів у жовтні 1941 р.), однак німецька влада не затвердила її статут і вона була розпущена (натомість на її основі виникло спорттовариство «Рух»)⁵¹, та «Січ» Широківського району Дніпропетровської області⁵².

Відповідні додаткові навантаження на ці організації в РКУ можна пояснити браком тут відповідних культурно-освітніх товариств — «Просвіти», «ЖСУ», «СУНС». У Галичині вони діяли практично в кожному населеному пункті, а до тих, що функціонували в Наддніпрянській Україні, молодь ставилася насторожено. Розуміючи це, українські націоналісти намагалися заманити їх до спортивних товариств і там проводили свою пропаганду. Були випадки, коли спортивні відділи відкривалися навіть у «Просвітах», ймовірно, для того, аби легше було залучити молодь до її роботи. Найбільш поширена така практика була в

---

⁴⁷ Тіловиховання і спорт. *Краківські вісті*. 1943. 19 листоп. № 268. С. 5.

⁴⁸ Там само. 10 трав. № 130. С. 3.

⁴⁹ Там само. 20 лют. № 53. С. 5.

⁵⁰ У товаристві «Січ». *Українське слово*. 1941. 11 верес. № 12. С. 3.

⁵¹ Державний архів Київської області, ф. 2356, оп. 6, спр. 207, арк. 9.

⁵² Спорт у регіоні. *Дніпропетровська газета*. 1942. 15 лип. № 161. С. 3.

генеральному окрузі Волинь-Поділля, а спортивні осередки в себе мали «Просвіти» Луцька, Рівного, Ковеля.

Ці спортивні організації в РКУ були поодиноким явищем, як уже зазначалося, тут основна спортивна робота зосереджувалася у відділах культури і освіти, де функціонували спортивні секції.

Мали свої особливості і спортивні товариства «Трансністрії». Головні з них — це робота на комерційній основі та належне фінансове забезпечення з боку румунської влади, тоді як в РКУ і дистрикті «Галичина» вони знаходилися на самоутриманні (щоправда, в Західній Україні незначні кошти на їх роботу виділялися УЦК). Кожне з діючих на півдні країни товариств, як правило, мало свого покровителя або власника з румунської адміністрації, що значно полегшувало їх діяльність. Так, боксерським професійним спортивним клубом «Ринг» опікувався примар міста К. Відрашку, комісар поліції Коптаренку і бізнесмени Літвак, І. Астров. Президентом клубу «Ринг» був румунський комерсант Мавроматі, а любительського клубу «Буг» — керівник відділу пропаганди.

Особливістю спорттовариств «Трансністрії» була їх відкритість: до них приймалися люди різних національностей, за винятком євреїв, більше того, членами румунських товариств могли бути не румуни. У створеному в липні 1942 р. керівником служби постачання К. Зонтагом «Спортивному клубі румунської залізниці в «Трансністрії», керівниками спортивних секцій працювали українці: легкоатлетичної — Б. Стеценко, гімнастичної — Нестеров⁵³. Часто до футбольних команд румунських товариств залучалися місцеві одеські футболісти. В молдавському спорттоваристві «Молдова», створеному в 1943 р. на базі СТ «Глорія», грали відомі в Одесі футболісти — М. Хижніков, А. Зубрицький, О. Брагін, І. Борисевич, М. Табачковський.

Румуни, опікуючись товариствами, забезпечували спортсменам всі необхідні умови для заняття спортом — надавали спортивні зали, майданчики, необхідний інвентар.

Таким чином, можна зробити висновок, що спортивні товариства стали однією з організаційних форм життєдіяльності підокупаційного соціуму. Мали вони і свої особливості в кожному із трьох адміністративно-територіальних утворень. У РКУ на них, крім спортивних функцій, покладалася культурно-освітня робота серед молоді. У «Трансністрії» вони були комерціалізовані, мали в деяких випадках своїх приватних власників, і займалися переважно спортивною роботою. Організації дистрикту «Галичина» діяли під контролем УЦК і своєю головною метою

---

⁵³ Спорт. *Одесская газета*. 1942. 12 июля. № 123. С. 4.

вбачали розвиток і пропаганду спорту в краї на національній основі. Активно тут використовувалася і допомога приватних меценатів.

REFERENCE

Vatseba, O. (1997). *Narysy z istorii sportyvnoho rukhu v Zakhidnii Ukraini*. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].

Volodymyr Ginda,

Candidate Degree, Research Associate,
Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of
Ukraine (Vyshneve), Ukraine, ginda@ukr.net

ACTIVITY OF UKRAINIAN SPORTS SOCIETIES IN OCCUPIED UKRAINE

The article analyzes the work of sports clubs of Ukraine during the Nazi occupation. The main source was the materials of the sub-occupation press, mainly the newspapers «Krakivski Visti», «Lvivski Visti», «Chomska Zemlya», «Dnipropetrovska Gazeta», «Ukrainske Slovo» and «Odesskaya Gazeta». They allowed to form an idea of the work of sports clubs of that time, their number and sporting success.

The peculiarities of sports development in sports societies of various administrative-territorial occupation formations of the Halychyna district, the Reich Commissariat «Ukraine» and the «Transnistria» governorate have been clarified. The work of sports associations is described, the priority tasks of which were the restoration of sports in the regions among young people and the establishment of sports competitions.

It was noted that the work of sports associations was restored due to local self-government bodies and the loyal attitude of the occupying power. For the latter, sports had to perform an entertaining function in the occupied territories.

Further research is needed on the functioning of sports clubs in rural areas of occupied Ukraine.

Key words: *Nazi occupation, sports associations, sports, Reich Commissariat «Ukraine», district «Galicia», «Transnistria».*